

JOHANNESBERG

Kulturhistorisk utredning av
fd anstalt för förståndshandikappade i Mariestad

Lisa Molander
antikvarie

Bebyggelsehistorisk rapport 2003:39

västergötlands museum

Förord

Västergötlands länsmuseum har på uppdrag av AB Högkullen utfört en kulturhistorisk områdesanalys av Johannesbergsområdet i Mariestad. Syftet har varit att beskriva och dokumentera bebyggelsemiljön, utvärdera dess kulturhistoriska värde, samt utgöra underlag för detaljplan. Arkivmaterial har bl a inhämtats från AB Högkullens arkiv och från Västergötlands museum.

Inventeringen och sammanställning av rapporten har utförts av antikvarie Lisa Molander under april-maj 2003 i samråd med Thomas Carlquist.

Skara Juni 2003

Thomas Carlquist
1:antikvarie

*Framsidas bilder, numreringen startar i övre vänstra hörnet och går medurs:
Bild 1. Ekhammar (30), bild 2. vägvisningsskylt typisk för vårdinstitutioner,
bild 3. Johannesbergshallen (31), bild 4. Dacapos virkeshall uppförd 2003.*

Bakgrund till projektet

Mariestad kommun har i sin fördjupade översiktsplan för Johannesbergsområdet, antagen 1999, föreslagit att en kulturhistorisk/antikvarisk utredning utförs. Johannesbergsområdet har i dag en byggrätt över hela området, ett arv från landstingsepoken, med dagens privata ägare är detta förhållande ohållbart. Därför utarbetas en detaljplan för området till vilken bl a denna kulturhistoriska utredning skall ligga till grund. I samma översiktsplan omnämns att hela parkområdet innehar betydande kulturhistoriska värden. I översiktsplanen utgörs Johannesbergs kulturhistoriska värden av ”den roll omsorgsverksamheten spelat under mer än ett sekel av Mariestads historia. Detta ’samhälle i samhället’ som hela området med dess funktionsspecifika byggnader präglats/präglas av lämnar en ovärderlig möjlighet till historisk insyn åt eftervärlden. Genom att området i mångt och mycket bevarat sin karaktär genom åren vittnar hela parkområdet och bebyggelsen om omsorgsverksamhetens fysiska villkor i tätorten”. Översiktsplanen nämner även sex byggnader som innehar ”stora skönhetsvärden” samt ”speglar olika decenniers syn på vårdlokaler”.

Syftet med föreliggande utredning är att undersöka hur bebyggelsemiljön inom Johannesberg skall betraktas samt hur bebyggelsen kan säkerställas i framtiden. De byggnader som omnämns speciellt i översiktsplanen må vara de rent arkitektoniskt vackraste inom området men är kanske inte de som bäst speglar olika decenniers syn på vårdlokaler inom området. Johannesbergs bebyggelses värden ligger framför allt i dess social-, vårds- och samhällshistoriska kontext, ett sammanhang som är lika tätt knutet till Mariestads stads historia som till den svenska historien över värden av förståndshandikappade.

Bebyggelsens utveckling inom denna vårdform i Sverige och i Johannesbergsområdet kan förenklat beskrivas i två perioder där den första betecknar tiden från 1870 fram till och med 1930-talet. Vården karakteriseras av en utveckling från en offensiv optimism med små institutioner förlagda på lantgårdar utanför större orter till en mer utslätad stämning med institutioner som vuxit upp till stora anläggningar med lasarettliknande karaktär och ett avståndstagande från samhället utanför grindarna. Efter 1960-talet och framåt bygger den förhärskande ideologin på en strävan att tona ned institutionsprägel. Så småningom avvecklades institutionerna helt, till förmån för dagens små grupper av förståndshandikappade, boende i delad bostad på hemorten.

Nu på 2000-talet har vårdinstitutionen Johannesberg försvunnit men institutionsbyggnaderna finns fortfarande kvar, vilket värde har de och hur skall man se på dem?

Utredningen

Utredningen består av en kulturhistorisk beskrivning av framväxten av områdets bebyggelse. Beskrivningen utgår från arkiv och litteraturstudier utförda våren 2003. I arbetet har medtagits en sammanfattning av de ideologier och lagstiftningar som berört vården av förståndshandikappade, då dessa på olika sätt avspeglas i såväl utformning som placering av bebyggelsen i olika tider på Johannesberg. Vidare ingår en miljöbeskrivning som framför allt berör byggnaderna. Parkerna beskrivs i en separat utredning utförd av Allan Gunnarsson, Alnarp. Miljöbeskrivningen utgår från en översiktlig inventering som utfördes i april – maj 2003.

Nuvarande skydd

Johannesbergs bebyggelse har ett allmänt skydd enligt Plan- och bygglagen (1987:10) 1§, 10§ och 12§.

Kommande åtgärder

Länsmuseet föreslår att en vård- och underhållsplan för området upprättas. En sådan plan bör dock inte vara ett villkor för att ett beslut om skydd för bebyggelsemiljön ska kunna fattas.

Översiktlig beskrivning av områdets framväxt

Johannesberg har en drygt hundraårig innehållsrik bebyggelsehistoria. I den bebyggelse som finns bevarad i dag ser vi byggnader från en period på knappt 100 år, från 1880-talet fram till 1970-talets slut.

Johannesbergsområdet har sitt ursprung som kimröksbruk från 1776. Brukets ekonomibyggnader låg norr om Stockholmsvägen, väster om nuvarande Madlyckevägen, och bruket låg söder därom. Efter 1828 utvecklades bruksområdet till en jordegendom med åker på båda sidor om Stockholmsvägen. Emanuella Carlbeck köpte egendomen 1875 med syfte att omdana den till vård av förståndshandikappade barn. Fram till slutet av 1980-talet fungerade området som mer eller mindre institutionaliserat boende för barn med sådana handikapp och med tiden även vuxna.

Johannesbergs anstalts historia utgör ett tydligt exempel på historien av den svenska vården av förståndshandikappade. Johannesbergsanstalten sågs länge som ett föredöme där nya rön i vården av psykiskt handikappade snabbt togs upp och avtecknades i såväl vården av de förståndshandikappade som i bebyggelsens framväxt på området.

I stora drag ser vi i dag två utvecklingsperioder i bebyggelsen på Johannesberg:

Period 1: 1870- till och med 1930-tal

Under den första perioden sker utvecklingen i två stadier, från mycket små hem för förståndshandikappade barn, startade av entusiastiska enskilda personer eller föreningar till stora institutioner där barnen växte upp, levde som vuxna och sedan dog i en inrutad tillvaro skyddade från omvärlden. Under perioden utvecklades ingen bestämd byggnadstyp, lätt identifierad som "idiot- eller sinnesslöanstalt", utan varje

landsting engagerade sina arkitekter som utformade byggnaderna efter tidens arkitekturideal och efter anstaltens behov.

Idiotanstalter

Ledningen på de enskilda anstalterna tvingades efter några års verksamhet, i de flesta fall, lämna över det ekonomiska ansvaret till landstinget. Skälet till den dåliga ekonomin var oftast att trycket på platser ökade varje år. Vården av de förståndshandikappade i det första stadiet byggde på diagnosen av de förståndshandikappade. Man skiljde mellan de bildbara och de obildbara och man inriktade sig på att uppföstra och socialisera de bildbara barnen för att så långt det gick få dem att fungera i samhället. Resultaten var oftast häpnadsväckande goda, vilket förmodligen förklaras av att de barn som togs in som bildbara ofta var barn som försumrats grovt eller var relativt godartat förståndshandikappade. De ”obildbara”, de gravt förståndshandikappade, togs oftast inte emot på institutionerna, undantag skedde när föräldrarna kunde betala vården av dem. Institutionernas strävan mot ordning och regelmässighet yttrade sig i den dagliga tillvaron i dagsprogram, enhetlig klädsel, ordningsregler, hygieniska föreskrifter och successivt mot en skarp gräns mellan institution och omvärld. Institutionernas bebyggelse utgjordes oftast av egendomens äldre byggnader eller nya uppförda efter tidens ideal, där syftet med byggnaden inte skulle framgå av dess fasad.

Sinnesslöanstalter

Det andra stadiet startar kring 1900 och avslutas under 1930-talet. Antalet institutioner och storleken på dem ökade markant. Även områdenas institutionsprägel ökade, främst genom att det lasaretsliknande uttrycket betonades naturligt i de funktionalistiska fasaderna. Utvecklingen innebar även centralisering med storhushåll, ångkök och gemensamma matsalar istället för den tidigare individuella mat-hållningen. Det kollektiva draget i institutionslivet betonades allt mer under slutet av perioden.

Den tidigare optimistiska övertygelsen att ge samtliga intagna möjligheten att fungera i samhället på samhällets villkor tonades ned och ersattes av behovet att skapa en mer institutionaliserad miljö. Institutionerna drog sig undan från det övriga samhället, kontakten med barnens föräldrar och anhöriga minimerades. Att barnen växte upp till vuxna som nu behövde vård inom institutionen innebar ett nytt problem som löstes genom att sk arbetshem uppfördes där de vuxna intagna både bodde och arbetade. Efter 1900 ökade intagningen av de bildbara samtidigt med att även de obildbara fick plats och vård inom institutionerna. Tidigare var dessa inackorderade i privathem eller i mindre vårdhem.

Johannesbergs idiotanstalt

Johannesbergs anstalts grundare Emanuella Carlbeck flyttade 1875 sin verksamhet till de båda flyglarna på gården Johannesberg, då belägen strax utanför Mariestad. Till en början hyste flyglarna såväl elevernas som skötarnas bostäder som skola, matsal, verkstäder och kök. Detta förhållande blev snabbt ohållbart och 1881 uppfördes den första byggnaden för anstaltens syfte. (Se bilaga 3.) Johannesberg hade ett fåtal obildbara i sin vård, sk privatelever, som fram till 1912 bodde med sina personliga vårdare i Skogshyddan.

De ursprungliga två flyglarna med parken söder därom utgjorde tidigt områdets centrum. I söder och väster anlades den nya bebyggelsen i en sakta framväxande naturpark. Placeringen av de första byggnaderna, Anstaltsbyggnaden (02) och Ekhammar (30), uppförda 1881 respektive 1896, bibehöll områdets centrum till parken söder om flyglarna (För byggnadernas nummer, se bilaga 2). När Granliden (03) och det nya centralköket (28), i dag kallat Parkgården, uppfördes 1912 försköts centrum söderut och centralköket blev det nya navet i anläggningen. (Se bilaga 4.) Denna utveckling följer väl inriktningen mot det kollektiva med storhushåll och stora matsalar. Uppförandet av Granliden innebar att även vården av de obildbara blev central. Granliden uppfördes på en höjd i söder, lite bortom de andra byggnaderna.

Under det andra stadiet byggdes endast ett fåtal byggnader i Johannesberg, dock gav utformningen av dem en tydlighet till området som är viktig för Johannesbergs identitet än i dag. Byggnaderna hjälpte till att förstärka Johannesbergs status som den främsta bland denna typ av anstalter i landet. Den hemlika miljön hade nu försvunnit helt och institutionskaraktären tydliggjordes genom att de nya byggnadernas sjukhusliknande utformning.

Denna period avslutas med bygget av Tallhöjden (11) 1924. Tallhöjden hyste de vuxna manliga patienternas arbetsplatser och bostäder, väl avskiljda från de övriga. Några år senare, 1928-29, hägnades området in med motiveringen att ge de intagna avskildhet och arbetsro, allt i linje med strävan att öka isoleringen på institutionen.

Under åren 1937-39 byggdes en hel centrumanläggning upp runt Anstaltsbyggnaden (02) från 1881. (Se biaga 5.) De nya byggnaderna fick en stram funktionalistisk form, bl a fick skolbyggnaden den för vårdbyggnader så typiska indragna balkongen, där de boende kunde sitta skyddade men ändå i frisk luft. Skolbyggnaden Mellomgården (10) placerades i omedelbar anslutning till Anstaltsbyggnaden och de sammankopplades med en förbindelsegång. Även kyrkan (06) med den intilliggande gymnastiksalen sammankopplades genom en förbindelsegång med Anstaltsbyggnaden. När anläggningen var som störst var även en förrådsbyggnad sydöst om Anstaltsbyggnaden sammankopplad med centrumanläggningen. Den stora sammanbyggda centrumanläggningen medförde att områdets centrum återigen försköts, nu från centralköket (28) till Anstaltsbyggnaden. Bebyggelsen var dock fortfarande samlad kring en gemensam trädgårds/parkanläggning med flygelbyggnaderna utgörande områdets gräns mot norr.

Period 2: Från 1940-talet fram till i dag

De förståndshandikappade blev en central fråga under 1960-talet efter att varit mycket litet uppmärksammade tidigare. Grunden för 1960-talets intresse lades dock redan 1944 då vården för de bildbara reglerades i lag. Tio år senare var det dags att reglera vården även för de obildbara. Redan 1952 bildades FUB, föreningen för utvecklingsstörda, som kämpade mot bristen på alternativ till institutionerna eller till hemmet. Under 1960-talet startade en uppryckning av vården av de psykiskt utvecklingsstörda i två etapper.

Etapp ett

Uppryckningens första steg innebar att institutionernas byggnadsbestånd förnyades, kollektivets uppdelning i smågrupper genomförs genom att arkitekten lade ned stor

möda på att normalisera miljön, samt att mycket ny personal anställdes. Bebyggelsen upprustades eller byggdes ut efter ett schema där administrationsbyggnader och butiker med tillträde för allmänheten förlades vid området entré. Bostadspaviljongerna gavs samtidigt namn som alluderade på naturidyller såsom Västergården, Mellangården och Sörgården eller Solhem och Solgläntan. De nya byggnaderna uppfördes vanligen i ett plan med golvnivå i markplanet. I de tidigare anläggningarna grupperades paviljongerna fritt och i de nyare byggdes de tätt grupperade i tydliga geometriska mönster.

Ettapp två

Omsorgslagen från 1968 inledde den andra etappen som handlade om vägen bort från den traditionella institutionen till nya verksamhetsformer. Nyckelordet var *omsorg* till skillnad från den tidigare *vården*. Omsorgen visade sig i att institutionerna successivt försvann och träningskolor, inackorderingshem och dagcenter kom istället. Genom omsorgslagen blev skolplikten utsträckt till alla vilket innebar särskilda träningskolor även för de ”obildbara” för att anpassa dem till ett liv i samhället. Träningskolan kunde vara fristående eller inkapslad i institutionen. Inackorderingshemmet var till för vuxna utvecklingsstörda och innebar att en hyreslägenhet eller villa delades av en liten grupp utvecklingsstörda. Dagcentret var en förutsättning för inackorderingshemmet. Där skulle vuxna beredas daglig sysselsättning, träning, stimulans och sjukgymnastik. I den andra etappen var målet att hjälpa de utvecklingsstörda till ett så självständigt liv som möjligt.

1981 presenterades en utredning av vårdsituationen i betänkandet *Omsorger om vissa handikappade (SOU 1981:26)*. Betänkandet var främst inriktat på normalisering och integrering, behovet att minska institutionsbehovet var uttalat och vikten av att verka för att göra allas situation så likvärdig som möjligt oberoende av om de var handikappade eller inte. Detta betänkande ledde till den nya omsorgslagen från 1986.

Johannesbergs institution för psykiskt utvecklingsstörda

I Johannesberg är de nya byggnaderna från perioden 1960- och 70-talen i sitt utförande framträdande med god kvalitet både i arkitektoniskt och materialhänseende.

Man följde schemat för utbyggnaderna vilket är tydligt i bl a Administrationsbyggnaden (01), placerad vid området nya entré, samt badhuset/Johannesbergs hallen (31). Den nya bebyggelsen lades i en ring runt den äldre bebyggelsen, ofta litet undanskynt i parken. (Se bilaga 6.) Den gamla centrumdelen med sin parkanläggning i mitten bevarades och markerades än mer trots att Anstaltsbyggnaden (02) och de båda flyglarna revs på 1970-talet. Flyglarna ersattes av läkarstationen, Carlbäcksgården (35), 1971. De allmänna byggnaderna såsom Administrationsbyggnaden och centralköket (04) byggdes i centrumdelen medan bostads- och terapibyggnaderna lades i periferin.

Lillängsområdet i öster köptes in och bebyggdes vid mitten av 1960-talet i enlighet med de nya rönen med låga byggnader placerade i geometriska mönster. Byggnaderna gavs en enhetlig utformning med rött tegel både på fasaden och på takytorna. Byggnaderna grupperades kring fotbollsplanen som utgjorde ett gemensamt rum för aktiviteter samtidigt som de förståndshandikappades boende och terapi skedde i små grupper.

Johannesbergsanstaltens avveckling

Under den andra uppryckningsetappen under 1980-och 90-talen avvecklades Johannesberg som institution och 1995 övergick området från landsting till privata ägare. Efter att avvecklingen av Johannesbergsanstalten beslutades inleddes på 1980-talet en period där kortsiktiga planer för området var förhärskande. Byggnadernas och parkens underhåll eftersattes och Anstaltsbyggnaden (02) och Tallhöjden (11) revs, förmodligen pga att byggnaderna var omoderna och att de kostade mycket i underhåll. Senare har även Granliden (03) och Skogsbrynet (32) rivits. Det utarbetades inga långsiktiga planer för bebyggelsen och de ombyggnader som skedde utgick främst från kortsiktiga verksamhetsplaner och fick sällan samma genomtänkta utformning som de tidigare byggnaderna. Johannesbergs slutna period som vårdinstitution var över och ett nytt kapitel startade i områdets historia.

Byggnadsvårdsskolan Dacapo flyttade in 1996 och området har så småningom fått en prägel av dess nya verksamheter. Skolan nyttjar i dag Ekhammar, Parkgården och i viss mån Mellomgården för undervisning. Dacapos park- och trädgårdsutbildning är delvis förlagd vid det forna utomhusbadet från 1960-talet. Studenterna bor i Tuna och Haga i Lillängsområdet. En hotellverksamhet har flyttat in i Berga och Hamra, centralköket hyrs av ett bageri och Carlbecksgården av en tandläkarpraktik.

Johannesbergs bebyggelsekaraktär

Dagens Johannesberg ger vid en hastig blick ett splittrat och delvis öde inryck. Flera byggnader står tomma och riskerar att rivas eller genomgå omfattande ombyggnader. Skrapar man på ytan framkommer dock en bebyggelse med genomgående såväl estetiska ambitioner som genomtänkt funktionell utformning utifrån byggnadens syfte samt en väl uttänkt bebyggelsestruktur. (Se bilaga 2.)

I dag utgörs Johannesbergs bebyggelsestruktur i stort av byggnader uppförda under områdets sista byggnadsetapp på 1960- och 70-talen. Dock framstår byggnaderna i områdets centrum, uppförda under ett flertal olika perioder, som de som ger området dess karaktär.

Den äldsta kvarvarande bebyggelsen i Johannesberg såsom Ekhammar (30) och Parkgården (28) har den mest allmänna gestaltningen. Byggnaderna visar, i sina äldre delar, en strävan att dölja vårdkaraktären. Parkgården påminner snarare om en större enfamiljsvilla än om ett centralkök. Ekhammars äldsta del, byggd 1896, uppfördes ursprungligen i en ren tegelfasad med olikfärgade tegel. Utformningen av Ekhammar avvek, likt senare Parkgården omkring 1910, inte på något sätt från andra moderna byggnader uppförda under 1890-talet – vårdsyftet var mao inte tydligt i den arkitektoniska utformningen. På 1930-talet omformades dock Ekhammar utifrån de dåvarande ideologierna och gavs genom den vitslammade fasaden och tillbyggnaden en karaktär av skol- och lasaretsbyggnad, i likhet med de då nyuppförda byggnaderna Mellomgården (10) och kyrkan (06).

Under områdets sista byggnadsetapp tonade arkitekterna ned byggnadernas arkitektoniska uttryck samtidigt som byggnaderna under denna period, utifrån teorier om tillgänglighet, uppfördes i en våning och i undantagsfall i två våningar. Att dessa byggnader fick ett undanskymt läge och modest yttre innebär dock inte att de har ett lägre kulturhistoriskt värde. Byggnader som Solgläntan (33) och Ljungbacka (25/26) rita-

des av arkitekter som med största ambition utformade dem rent funktionalistiskt för byggnadernas olika syften. Byggnader väl värda att nämna, och uppförda utifrån denna teori är även inomhusbadet/Johannebergshallen (31), Slöjdsalsbyggnaden (23), Lillängsskolan (62), Tuna, Haga, Berga och Hamra (63-66) samt Hasselbacken (67). De sju sist omnämnda ingår även i en väl sammansatt bebyggelsestruktur som är typisk för det sena 1960-talets planering där byggnaderna vanligen placerades tydligt geometriskt i en grupp kring en central gård.

Övriga byggnader från den senare perioden; Norrgården (15), Sörgården (16), Administrationsbyggnaden (01), samt Panncentralen (13), utformades snarare utifrån de funktionalistiska teorierna om vårdbyggnader än utifrån de nyare rönen. Orsaken till detta kan vara flera men mest troligt är att de ovan nämnda byggnaderna är placerade i eller i omedelbar närhet till områdets centrum och att byggnaderna därför anpassats till de äldre byggnadernas funktionalistiska karaktär.

Kulturhistoriskt värde

Sammanfattningsvis är det viktigt att understryka att byggnaderna på Johannesberg representerar en utveckling inom Sveriges vårdhistoria under nästan ett sekel. Det kulturhistoriska värdet är betydande eftersom grundaren Emilia Carlbeck var föregångare inom vården av förståndshandikappade och att Johannesberg alltså speglar hennes och hennes efterföljares arbete.

Kulturhistoriskt värde inbegriper flera olika och ofta samverkande delvärden som kan tillmätas en byggnad eller en miljö. De kulturhistoriska värdena är till största delen kvalitativa och därmed också mer svårdefinierade än rena sk nyttovärden ex kortsiktiga ekonomiska. Kulturhistoriskt värde utgörs inte bara av enstaka byggnader utan består ofta också av sammanhängande miljöer, där byggnaderna tillsammans med annat bildar en helhet. I den kulturhistoriska bedömningen inbegripes bl a bebyggelsens historiska utveckling, dess placering och utformning, vilka arkitekter som ritat dem samt dess sammanhang med den omgivande miljön, ex plats i stadslandskapet och i naturmiljön.

En välbevarad helhetsmiljö har större kulturhistoriskt värde än en enstaka byggnad ryckt ur sitt sammanhang. De enskilda byggnader skall ses i relation till sin omgivning, till byggnadernas och omgivningens historia samt till verksamhetens historia. För att förstå de enskilda delarna måste helheten vara begriplig. Det kulturhistoriska värdet bör användas som vägledning vid bevarandet av kulturarvet. Vår förmåga att ta till oss vårt kulturarv hänger delvis samman med lämningarna i sig, men är också till stor del styrd av intresse, kunskap, erfarenhet och vår förmåga att uppleva och fantisera kring det vi möter.

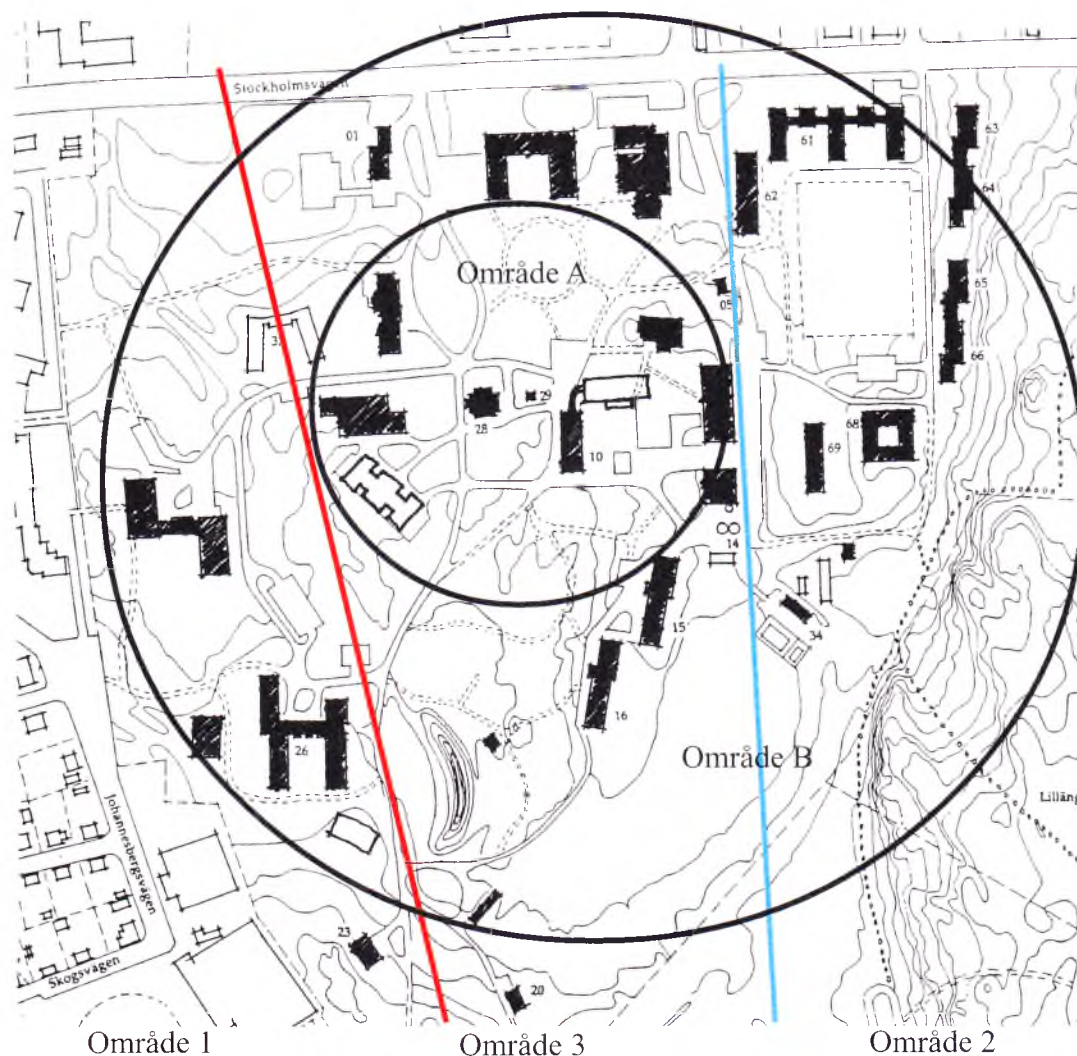
Föreliggande utredning har främst inriktat sig på de kulturhistoriska värdena som kan härledas till byggnaderna och den verksamhet som kan kopplas till dem, sådana värden är bl a bebyggelse-, arkitektur- och stadshistoriskt värde men även vård-, social- och samhällshistoriskt värde. Utredningen behandlar inte områdets park och omgivande naturmiljö, vilka utgör en väsentlig del av bebyggelsens sammanhang, då denna behandlas i en separat utredning utförd av Dacapo. Vid tolkningen av de kulturhistoriska värdena är det dock viktigt att läsa in hela områdets, såväl byggnadernas

som naturmiljöns, kulturhistoriska värden eftersom de växte fram samtidigt och förändringar och planering av parken skedde i samband med planeringen av bebyggelsen.

Johannesbergsområdet med sina byggnader utgör en viktig del i en hundraårig period av Mariestads historia. Byggnadernas placering inom området under dess olika tillkomsttider är representativt för hur Svenska anstalter för förståndshandikappade växte fram. Områdets tidsmässiga utveckling från 1870-talet fram till 1980-tal är väl synligt i bebyggelsen. Placeringen av byggnaderna i parken samt byggnadernas utformning illustrerar väl de olika ideologier som var rådande under områdets användningstid. Byggnadernas genomtänkta utformning, såväl arkitektoniskt som funktionellt, medför att de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värde inte bara utgår från arkitektur- och byggnadshistoriska värdet utan även i sitt sammanhang har höga vård- och socialhistoriska värden. Johannesbergsområdet har även ett samhällshistoriskt värde i det att den tidigare verksamheten utvecklades till ett samhälle i miniatyr kopierat av världen utanför grindarna.

Byggnader med mycket höga kulturhistoriska värden är kyrkan (06), Mellomgården (10), Parkgården (28), Ekhammar (30), Administrationsbyggnaden (01), Norr- och Sörgården (15/16) samt Panncentralen (13). De omnämnda byggnaderna innehar dock lika höga kulturhistoriska värden utifrån verksamhetshistoriskt perspektiv som arkitektoniskt mindre betydande byggnader som ex Centalförrådet (36) eller Carlbecksgården (35). Samtliga byggnaderna utgör delar av helheten Johannesberg och som tillsammans med parken skapar ett område med mycket högt kulturhistoriskt värde. Johannesbergområdet utgörs av ett omistligt dokument för dess tidigare verksamhet, för den svenska vården av förståndshandikappade samt för Mariestads kommun såväl för fd Skaraborg län och Älvsborgs län (vars handikappade barn skickades till Johannesberg under anstaltsperioden).

Såväl de äldre som de senare tillkomna byggnaderna är kulturhistoriskt intressanta framför allt genom dess sammanhang, att institutionsmiljön är relativt intakt, men även att samtliga byggnader de facto är byggda inom området för att användas inom den institutionaliserade vården av förståndshandikappade. Före detta institutionsområden såsom Johannesberg skall i dag ses och behandlas som de historiska dokument för en svunnen verksamhet de är. Att den dåvarande verksamheten kan betraktas som ovärdig de intagna innebär inte att bebyggelsen kopplad till verksamheten saknar värde, inte heller skall verksamheten i sig glömmas bort. Av respekt för de intagna under Johannesbergs och den institutionaliserade vårdformens drygt hundraåriga historia bör områden av detta slag oavsett dess framtida användning i sin helhet bibehålla karaktären av vårdinstitution.

Kärnområden

Utifrån det kulturhistoriska synsättet kan Johannesbergs bebyggelse indelas på två sätt. Den första formen av kärnområden indelas utifrån bebyggelsens olika tillkomsttid, enligt ovanstående redogörelse. Johannesberg delas utifrån detta in i två områden:

- Område A utgörs av Johannesbergs centrumbebyggelse där en stor diversitet i tillkomstperioder och utformning skapar dess karaktär. Kring detta centrum ligger nästa område som en tillväxtring där byggnaderna uppfördes kring 1960 och framåt.
- Område B. Ytterområdet har till skillnad från den inre kärnan en mer homogen bebyggelse uppförd under perioden 1960- till 1980-talet, bl a Lillängsområdet med sina mycket enhetliga byggnader grupperade kring en gemensam rekreationsyta. Det yttre området är inte kulturhistoriskt mindre värdefullt än centrumområdet utifrån dess vård- och socialhistoriska värdena, dock har vissa byggnader i det yttre området något lägre arkitekturhistoriskt värde.

Ytterligare en indelning av Johannesbergsområdet är möjlig. Denna indelning utgår från ovanstående indelning men med hänsyn tagen till byggnadernas inbördes placering i parken och därigenom dess utsatthet. Denna indelning delar upp Johannesberg i tre delar med linjer i nordsydlig riktning.

- Område 1. Detta område inom Johannesberg är det mest hotade. Området innehåller byggnaderna: Slöjdsalsbyggnaden (23), Ljungbacka (25/26) och Solgläntan (33). Orsaken till att dessa byggnader med tillhörande park är utskiljda från de övriga är att dess placering i ett avstyckningshotat läge i parken kan medföra att byggnaderna i sig riskerar att ändras eller försvinna helt. Byggnadernas kulturhistoriska värde är avhängigt Johannesberg i sin helhet och de bör betraktas som en del av denna helhet.
- Område 2. Lillängsområdet är stort med sammanhängande bebyggelse som tillkommit under ett tiotal år kring slutet av 1960-talet. Byggnaderna utgör tillsammans med den öppna gräsplanen ett värdefullt och mycket välbevarat vårdhistoriskt, -idéologiskt och bebyggelsehistoriskt värdefullt område vars sammanhang med resten av Johannesberg är omistligt. Att samtliga byggnader, med ett undantag, är ritade av en och samma arkitekt, Leo Uulas, bidrar till områdets höga kulturhistoriska värde.
- Område 3. Centrumområdet med sin diversitet i vad gäller arkitektoniskt uttryck såväl som byggnadernas tillkomst, sina kulturhistoriskt värdefulla byggnader såväl som byggnadssammanhang samt sin fina parkmiljö utgör Johannesbergs kärna såväl geografiskt, historiskt som känslomässigt.

Johannesbergs arkitekter

Magnus Steendorff – arkitekt på Johannesberg under 1890-talet

Magnus Steendorff, född i Köpenhamn 1855 och flyttade till Sverige 1887. Steendorff bodde och verkade i Skövde runt sekelskiftet 1900. Han var arkitekt till *Ekhammar*(30) på Johannesberg, byggt 1896. Steendorff ritade även så skilda objekt som Udenäs och Stora Hammars kyrkor, Skaraborgsbankens hus i Skövde, Gjuteri-byggnaden i Jönköping samt monumentet över slaget vid Lena och officers-paviljongen på Axvalla hed.

Christian Keller/Vilhelm Klein – behjälplig på Johannesberg under 1910-talet

Ritningarna till *Granliden* (03), uppfört 1912, utarbetades i samarbete med professor Christian Keller, föreståndare för anstalten De Kellerske institutioner i Brejning, Danmark. Keller ritade troligen inte själv utan ritningar utfördes förmodligen av arkitekt Vilhelm Klein som ritat de flesta byggnaderna på Kellers egna institution i Danmark, bl a Mandshjemmet i Kellerska institutionen som till formen har mycket gemensamt med Granliden. Samtidigt med Granliden uppfördes Johannesbergs nya, moderna centralkök, i dag kallat *Parkgården*. Granliden och Parkgårdens yttre var likartade och sannolikt utformades även Parkgården i samarbete med Christian Keller.

Theodor Kellgren – arkitekt på Johannesberg under 1920-talet

Kellgren föddes i Östra Sallerup utanför Hörby i Skåne 1880 och var elev vid Tekniska högskolan i Stockholm. Från och med 1910 anställd av Svenska fattigvårdsförbundet för att ta fram ritningar till ålderdomshem och barnhem med hemlik karaktär för fattiga kommuner. Ett flertal ålderdomshem uppfördes efter Theodor Kellgrens ritningar under 1910-talet. 1920 sammanställdes ett häfte med anvisningar och normalritningar för ålderdomsvårdsbyggnader med ritningar av Kellgren. Efter denna skrift uppfördes bl a Skålleruds åldersomshem i Dalsland och Gammelbyns Ålderdomshem i Svedmyra, Stockholm, uppfört 1924. Under 1920-talet ritade han även sanatorier och epidemisjukhus. Kellgren ritade ”sinnesslöanstalten” Strömsör i Nordmaling 1915 och 1924 ritade han *Tallhöjden* (11, i dag rivet) på Johannesberg. 1932 uppfördes institutionen för långtidsvård och kroniskt sjuka i Visby, Mariahemmet, och 1936 Stureby i Stockholm, samtliga efter ritningar av Kellgren.

Edgar Haasum – arkitekt på Johannesberg under 1930-talet

Edgar Haasum var född 1899 och tjänstgjorde från 1930- till 1960-talet som länsarkitekt i Skaraborgs län. Haasum stod förutom *kyrkan*(06), *Mellomgården* (10) samt om- och tillbyggnaden av *Ekhammar* (30) på Johannesbergsområdet även bakom bl a ombyggnaden av Böja kyrka, nybyggnaden av Sörby kyrka samt Sjøruds vårdhem i Hjo.

Leo Uulas – arkitekt på Johannesberg under 1960-talet

Leo Uulas, född 1911 på Baltikum och verksam i Stockholm, är den arkitekt som ritat flest byggnader på området. Hans byggnader från 1960-talet gavs t ex hos *Administrationsbyggnaden* (01) vid områdets entré ett nedtonat nästan funktionalistiskt uttryck vilket alluderar till Mellomgårdens (10) och kyrkans (06) strama funktionalism. På samma sätt arbetade han med *Norrgården* (15), *Sörgården* (16) och *Solgläntan* (33), uppförda 1962 respektive 1959. Uulas byggnader från mitten av 1960-talet på Lillängsområdet i öster har, till skillnad från vad han åstadkom i centrumdelen, fått en från övriga byggnader avvikande form. Det arkitektoniska uttrycket är dock nedtonat och området har fått en enhetlighet som främst ligger i materialbehandlingen samtidigt som byggnadernas funktion har gett deras form.

Gunnar Gustafsson – arkitekt på Johannesberg mellan 1967 och 1975

Verkade genom sitt arkitektkontor Gunnar Gustafsson arkitekter AB. Ritade 1964 Strömsbohemmet i Gävle (Institution för psykiskt utvecklingsstörda). I Johannesberg ritade han *Ljungbacka* (25/26, uppf 1967) och *inomhusbadet/Johannesbergshallen* (31, uppf 1974) samt renoverade och byggde om *Mellomgården* (10, uppf 1965), *Solgläntan* (33, uppf 1973) och *Tuna/Haga/Berga/Hamra* (63-66, uppf 1964) 1975.

Övriga arkitekter verksamma i mindre omfattning på Johannesbergsområdet

Klas Algurén, Algurén & Troedson Ingenjörbyrå AB, Karlstad. Ritade *Carlbecksgården* (35) 1972.

Kommunernas konsultbyrå AB, Mariestad. Ritade *Centralförrådet* (36) 1973.

Sven Augustsson, byggnadsingenjör Landstinget, Mariestad. Ritade *köket/matsalen* (04), nuvarande bageriet, 1956 .

Börje Falemo, Lennart Sundling AB, Mariestad. Arkitekt vid bl a ombyggnaden av *Ljungbacka* (25/26) 1982.

Tord Gunnar Beiron. Arkitekt till *Dagsländan* (68) och till *utedansbanan* (08), båda uppförda 1978.

01. **Administrationsbyggnaden.** Uppförd 1960. Arkitekt Leo Uulas.
02. *Anstaltsbyggnaden.* Uppförd 1881. Rivet i början av 1960-talet.
03. *Granliden.* Uppförd 1912. Christian Keller/Vilhelm Klein behjälplig vid uppförandet.
Rivet under 1980-talet.
04. **Kök/matsal/bageri.** Uppförd 1956. Arkitekt – landstinget.
05. **Magasinet.** Uppfört under senare delen av 1800-talet och flyttat till sin nuvarande plats under 1900-talet.
06. **Kyrkan.** Uppförd 1938. Arkitekt Edgar Haasum. Ombyggd 1970- och 80-talen.
08. **Utedansbana.** Uppförd 1978. Arkitekt Tord Gunnar Beiron.
10. **Mellomgården.** Uppförd 1938. Arkitekt Edgar Haasum. Ombyggd 1965, arkitekt Gunnar Gustafsson.
11. *Tallhöjden.* Uppförd 1924. Arkitekt Theodor Kellgren. Rivet i början av 1960-talet.
13. **Panncentral.** Uppförd 1960. Arkitekt Leo Uulas.
15. **Norrgården.** Uppförd 1962. Arkitekt Leo Uulas.
16. **Sörgården.** Uppförd 1962. Arkitekt Leo Uulas.
18. **Ladugård.** Uppförd ca 1920-30-talen.
20. **Skogshyddan.** Uppförd vid mitten av 1800-talet.
23. **Slöjdsalsbyggnaden.** Uppförd 1953. Ingenjör Georg Melander utförde ritningarna.
- 25/26. **Ljungbacka.** Två byggnader uppförda 1967. Arkitekt Gunnar Gustafsson. Ombyggt 1982 efter ritningar av Börje Falemo.
28. **Parkgården.** Uppförd 1912. Arkitekt förmodligen samma som för Granliden ovan.
29. **Transformator.** Uppförd ca 1920-30-talen. Ombyggd 1959.
30. **Ekhammar.** Uppförd 1896. Arkitekt Magnus Steendorff. Ombyggd 1939, ark. Edgar Haasum, samt 1972 och 1984.
31. **Johannesbergshallen.** Uppförd 1974. Arkitekt Gunnar Gustafsson.
32. *Skogsbrynet.* Uppförd xxxx, Arkitekt okänd.
33. **Solgläntan.** Uppförd 1959. Arkitekt Leo Uulas. Ombyggd 1972, ark. Gunnar Gustafsson.
34. **Omklädningsbyggnad/utbad.** Uppfört 1964. Arkitekt okänd.
35. **Carlbecksgården.** Uppförd 1971. Arkitekt Klas Algurén.
36. **Centralförråd.** Uppförd 1973. Kommunernas konstultbyrå AB arkitekter.
61. **Slöjdsalsbyggnad.** Uppförd 1964. Arkitekt Leo Uulas.
62. **Lillängsskolan.** Uppförd 1964. Arkitekt Leo Uulas.
63. **Tuna.** Uppförd 1964. Arkitekt Leo Uulas. Ombyggd 1975, ark. Gunnar Gustafsson.
64. **Haga.** Uppförd 1964. Arkitekt Leo Uulas. Ombyggd 1975, ark. Gunnar Gustafsson.
65. **Berga.** Uppförd 1964. Arkitekt Leo Uulas. Ombyggd 1975, ark. Gunnar Gustafsson.
66. **Hamra.** Uppförd 1964. Arkitekt Leo Uulas. Ombyggd 1975, ark. Gunnar Gustafsson.
67. **Hasselbacken.** Uppförd 1972. Kommunernas konstultbyrå AB arkitekter.
68. **Dagsländan.** Uppförd 1978. Arkitekt Tord Gunnar Beiron.

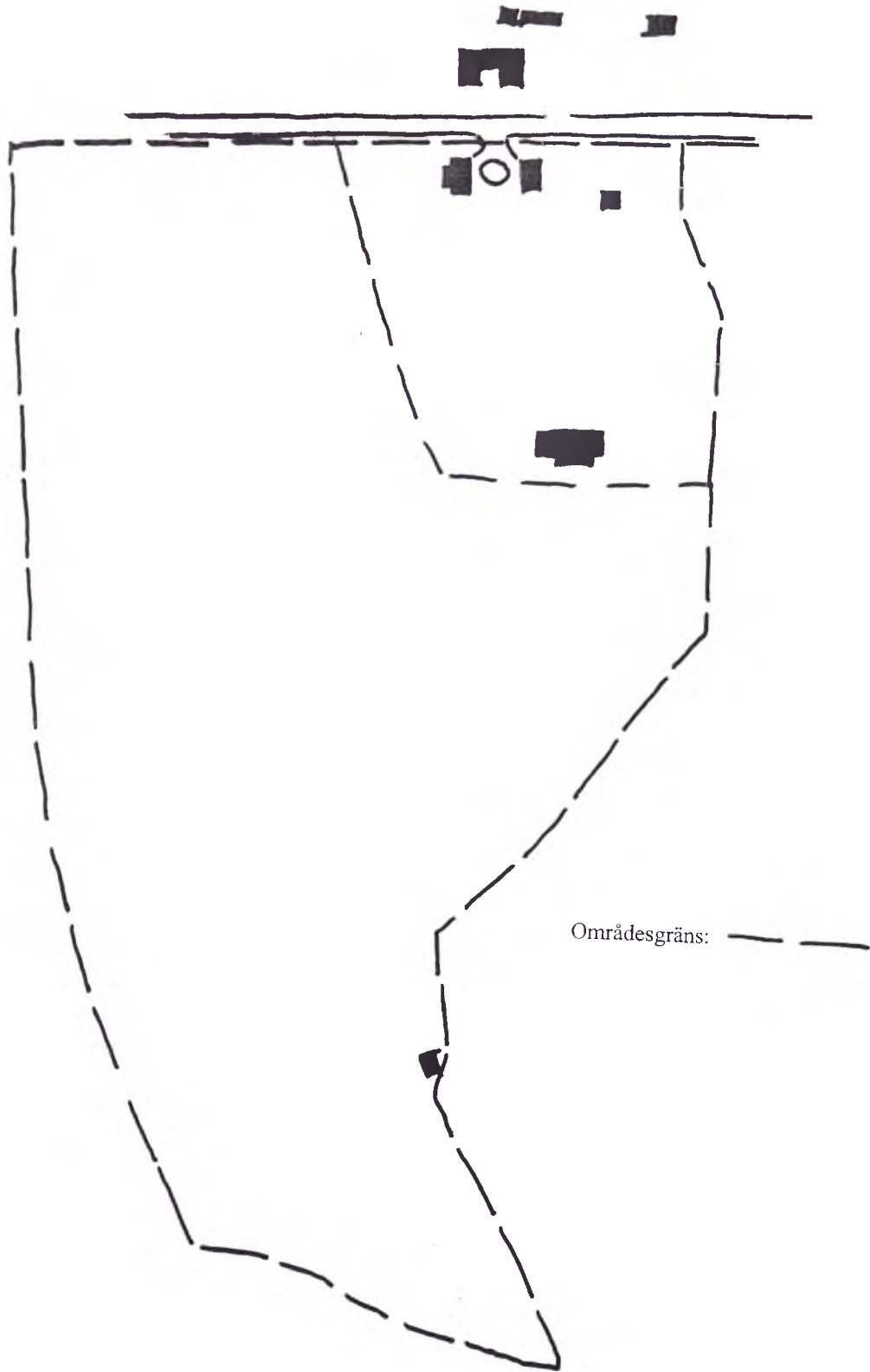
Bilaga 2. Johannesbergs bebyggelse i dag

■ Befintlig byggnad 2003
□ Försvunna byggnader 2003

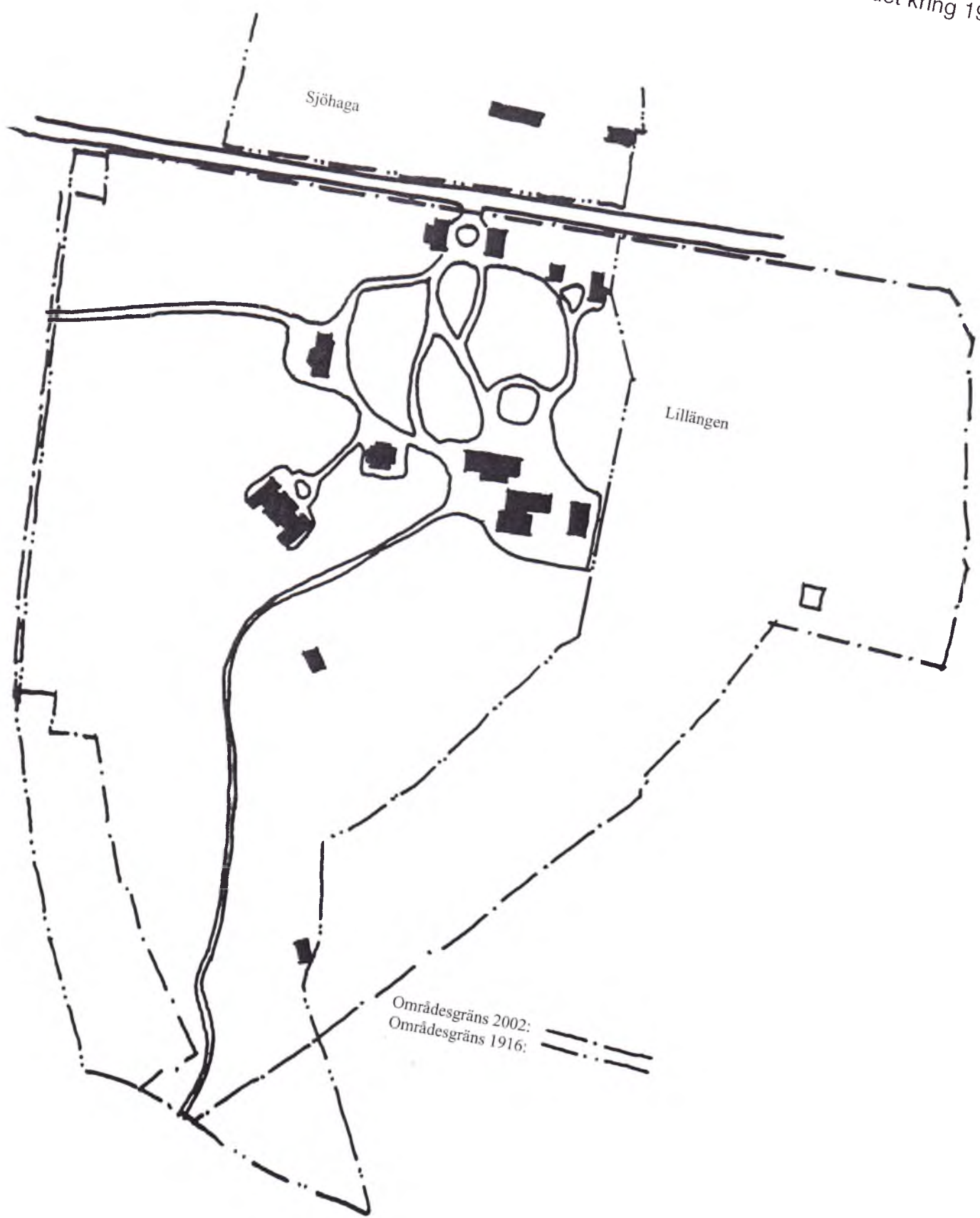

Bilaga 3. Johannesberg kring 1881

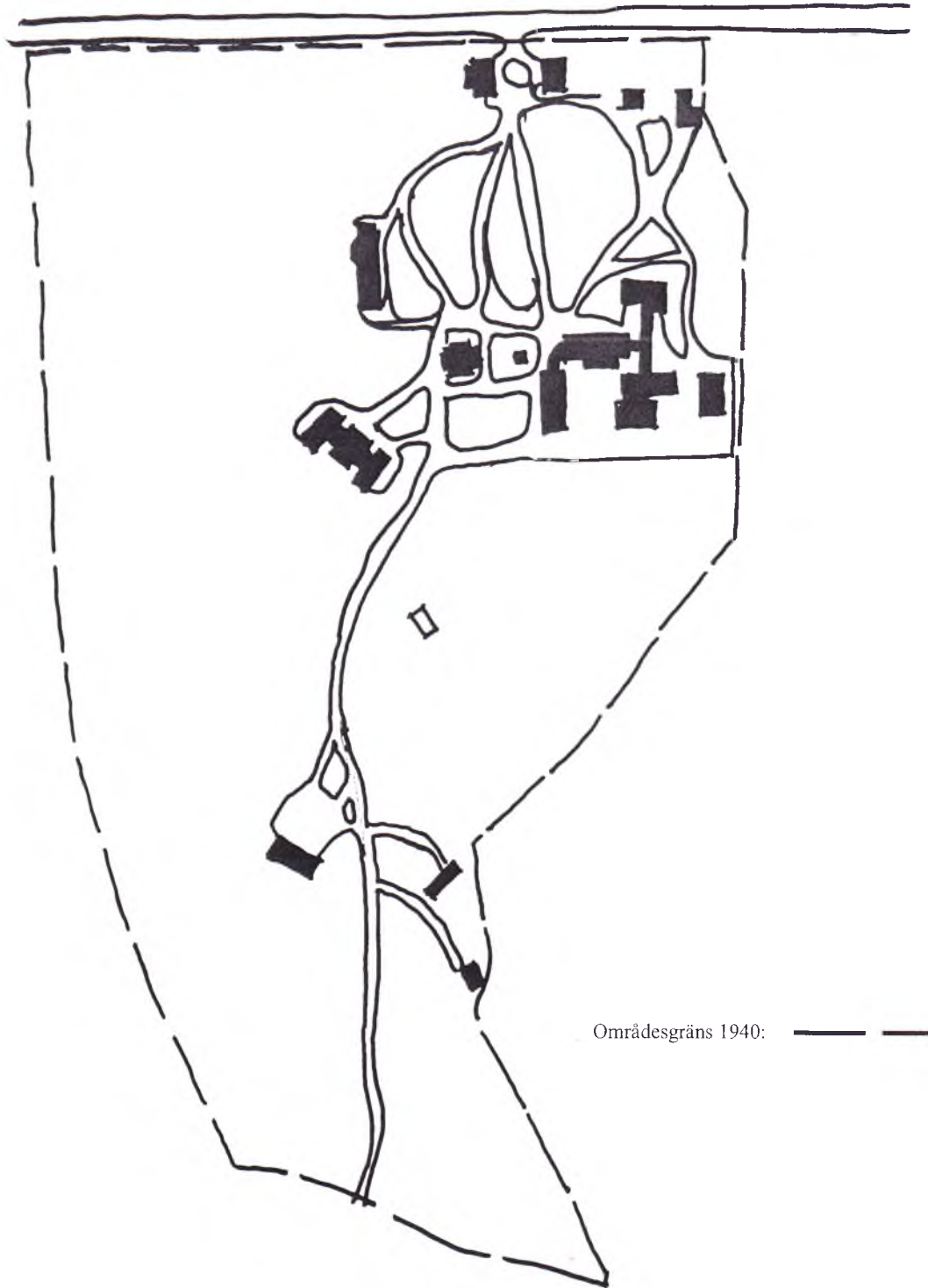

Bilaga 4. Johannesbergsområdet kring 1916

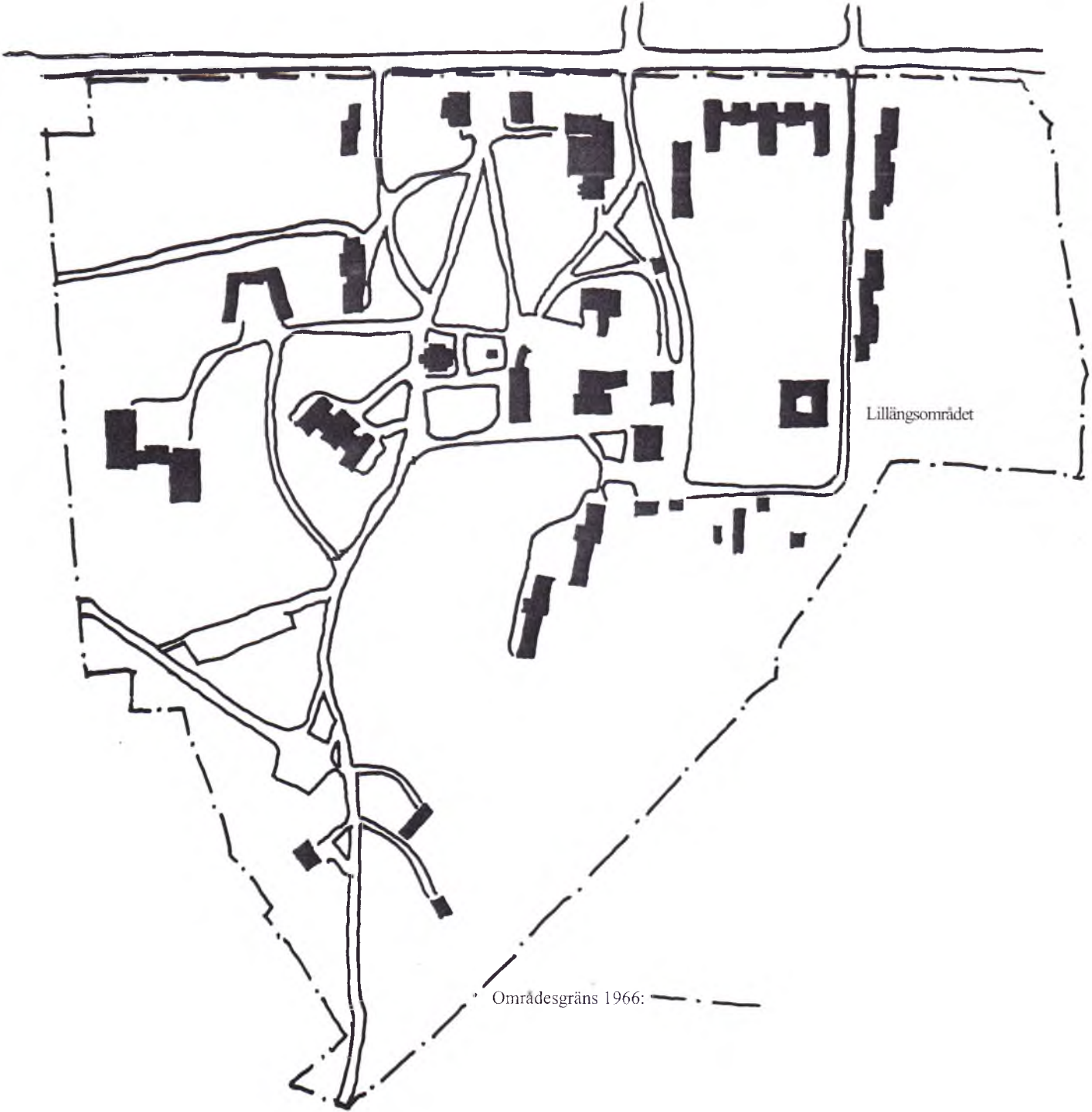
Johannesberg
Mariestad
Mariestads kn

Bilaga 5. Johannesbergsområdet kring 1940

Bilaga 6. Johannesberg kring 1966

Tidigare rapporter i ämnet bebyggelse från Västergötlands museum

- 2002:1 Ribbingsfors, Ribbingsfors 2:3, Amnehärads socken, Gullspångs kommun, Västergötland. Renovering av yttertak på huvudbyggnaden, södra flygelbyggnaden och brygghuset, 1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2002:2 Ribbingsfors huvudbyggnad, Ribbingsfors 2:3, Amnehärads socken, Gullspångs kommun, Västergötland. Renovering av timmerstomme och bjälklag, etapp 1, 1997. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2002:3 Ribbingsfors huvudbyggnad, Ribbingsfors 2:3, Amnehärads socken, Gullspångs kommun, Västergötland. Renovering av timmerstomme och bjälklag, etapp 2, 1998. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2002:4 Ribbingsfors huvudbyggnad, Ribbingsfors 2:3, Amnehärads socken, Gullspångs kommun, Västergötland. Renovering av timmerstomme och bjälklag, etapp 3, 1999. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2002:5 Ribbingsfors huvudbyggnad, Ribbingsfors 2:3, Amnehärads socken, Gullspångs kommun, Västergötland. Renovering av kakelugnar, 1999. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2002:6 Östra huset, Anden 5, Hjo kommun, Västergötland. Renovering av fasad. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2002:7 Fridhems kyrka, Längnums socken, Tengene pastorat i Skara stift, Grästorps kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1995-1996.
- 2002:8 Töreboda kyrka, Björkängs socken, Töreboda pastorat i Skara stift, Töreboda kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1994-1996.
- 2002:9 Longs kyrka, Longs socken, Levene pastorat i Skara stift, Vara kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1995-1996.
- 2002:10 Längjums kyrka, Längjums socken, Larvs pastorat i Skara stift, Vara kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1996.
- 2002:11 Torvströfabriken Rytaren, bostadshus "Bläckhornet", Yllestads socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av tak och skorstenar 2001. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2002:12 Edåsa kyrka, Edåsa socken, Värsås pastorat i Skara stift, Skövde kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1994-1995.
- 2002:13 Karaby kyrka, Karaby socken, Örslösa pastorat i Skara stift, Lidköpings kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1996.
- 2002:14 Ribbingsfors huvudbyggnad, Ribbingsfors 2:3, Amnehärads socken, Gullspångs kommun, Västergötland. Renovering av fönster, 2000-2001. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2002:15 Smedja på Ribbingsfors, Ribbingsfors 2:3, Amnehärads socken, Gullspångs kommun, Västergötland. Skyddstäckning av tak, 2001. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2002:16 Skarstads kyrka, Skarstads socken, Vara pastorat i Skara stift, Vara kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1997.
- 2002:17 Ryda kyrka, Ryda socken, Ryda pastorat i Skara stift, Vara kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1996-97.
- 2002:18 Hova kyrka, Hova socken, Hova pastorat i Skara stift, Gullspångs kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1996-1997.
- 2002:19 Tiarps kyrka, Tiarps socken, Slöta pastorat i Skara stift, Falköpings kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1996-1997.
- 2002:20 Medelplana kyrka, Medelplana socken, Forshems pastorat i Skara stift, Götene kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1996-1997.
- 2002:21 Kållands-Åsaka kyrka, Kållands-Åsaka socken, Råda pastorat i Skara stift, Lidköpings kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1996-1998.
- 2002:22 Götene kyrka och klockstapel, Götene socken, Götene pastorat i Skara stift, Götene kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1999.

- 2002:23 Hangelösa kyrka, Hangelösa socken, Källby pastorat i Skara stift, Götene kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1997-1998.
- 2002:24 Tranums kyrka, Tranums socken, Örslösa pastorat i Skara stift, Lidköpings kommun, Västergötland. Antikvarisk slutbesiktningsrapport av renoveringsarbeten 1997-1998.
- 2002:25 Ribbingsfors huvudbyggnad, Ribbingsfors 2:3, Amnehärads socken, Gullspångs kommun, Västergötland. Renovering av stomme och veranda, 2002. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2002:26 Tomtens kvarn, Tomten 1:5, Slöta socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av vasstak, 2002. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:1 Torvströfabriken Ryttaren, maskinhuset, Yllestads socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av tak och fasader 2001-2002. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:2 Råbäckss hamn, Medelplana socken, Götene kommun, Västergötland. Renovering av rödkajen och sandstenskajen 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:3 Drängstugan på Ekebo, Ekebo 2:1, Otterstad socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Renovering av grund, stomme och yttertak samt rekonstruktion av spiskomplex 1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:4 Källegården, Bjällum 6:4, Bolums socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av ladugård 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:5 Strömsholm, Stora Bjurum 2:4, Bjurums socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av ladugård samt vagn- och vedbod 1997. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:6 Ladugård, Hov Torstensgården 4:5, Bolums socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av vasstak 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:7 Ladugård, Ugglum 8:11, Ugglums socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av vasstak 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:8 Almnäs, Almnäs 1:1, Norra Fågelås socken, Hjo kommun, Västergötland. Renovering av smedja, slakthus och bränneribyggnad 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:9 Länsmansgården, Österberga 1:1, Berga socken, Mariestads kommun, Västergötland. Renovering av flygelbyggnader och smedja 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:10 Storegården, Norra Vånga 14:2, Norra Vånga socken, Vara kommun, Västergötland. Renovering av magasin, arrest, bostadshus och brygghus 1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:11 Mellomgården, Källsäter 3:6, Locketorps socken, Skövde kommun, Västergötland. Renovering av yttertak på loge och vedbod 1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:12 Smedja på Bülstad gård, Bülstad 2:8, Torsö socken, Mariestads kommun, Västergötland. Renovering av yttertak 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:13 Årás, Årás 1:11, Södra Råda socken, Gullspångs kommun, Värmland, Västra Götalands län. Renovering av stall, magasin och mangelbod 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:14 Spannmålsmagasin/elkvarn, Kv. Falken, Järpås socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Renovering av yttertak m.m. 1996-1997. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:15 Körhus, Noleby 2:7, Fyrunga socken, Vara kommun, Västergötland. Renovering av halm-tak 1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:16 Svenstorp, Svenstorp 2:1, Fröjereds socken, Tidaholms kommun, Västergötland. Renovering av trädgårdsmästarbostad och mangelbod 1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:17 Norra och södra ladugården, Klockarbolet 9:1, Odensåkers socken, Mariestads kommun, Västergötland. Renovering av vasstak 1997. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:18 Dala kvarn, Dalakvarn 1:9, Ledsjö socken, Götene kommun, Västergötland. Renovering av yttertak 1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:19 Dala kvarn, Dalakvarn 1:9, Ledsjö socken, Götene kommun, Västergötland. Renovering av grundmur m.m. 1996-1997. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:20 Kvissle, Kvissle 1:1, Trävattna socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av flygelbyggnader och kvarn 1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.

- 2003:21 Balteryds kölna, Balteryd 1:18, Kyrkefalla socken, Tibro kommun, Västergötland. Renovering av stomme och tak 1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:22 Manbyggnad, Kollängen 1:4 m.fl., Husaby socken, Götene kommun, Västergötland. Renovering av fönster 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:23 Magasin på Källstorp, Källstorp 1:30, Örslösa socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Renovering av fönster och dörrar 1995-1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:24 Magasin, Överby 1:48, Udenäs socken, Karlsborgs kommun, Västergötland. Renovering av yttertak och stomme 1995-1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:25 Kv. Katten 2, Mariestads stad och kommun, Västergötland. Renovering av yttertrappa 2001. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:26 Kv. Katten 2, Mariestads stad och kommun, Västergötland. Renovering av del av skiffertak 2000. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:27 Karlsfors, Karlsfors 3:1, Bergs socken, Skövde kommun, Västergötland. Renovering av arbetarebostäder 1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:28 Seltorp, Seltorp 3:1, Segerstads socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av norra flygelbyggnaden 1994. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:29 Villa Giacomina, Villa Giacomina 1:13, Gössslunda socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Renovering av magasin 1994. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:30 Manbyggnad, Ekebo 1:29, Otterstads socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Om- och tillbyggnad 1994-1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:31 Kavlås, Kavlås 1:3, Hömbs socken, Tidaholms kommun, Västergötland. Renovering av östra flygelbyggnaden 1994-1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:32 Lövboden, Lövboden 2:1, Ugglums socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av ladugård 1997. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:33 Häbergs huvudbyggnad, Häberg 1:15, Flo socken, Grästorps kommun, Västergötland. Renovering av del av skiffertak 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:34 Gammalstorp, Gammalstorp 2:19, Tuns socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Renovering av yttertak och stomme på västra flygelbyggnaden 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:35 Villa Ekhammar, kv. Aspen 1, Lindgatan 4, Hjo stad och kommun, Västergötland. Renovering av verandor m.m. 2001. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:36 Societetsvillan, Villa n° 2, Mössebergsparken, Mösseberg 49:29, Falköpings stad och kommun, Västergötland. Utvändig ommålning m.m. 2001-2002. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:37 Sjötorp, Lyrestads socken, Mariestads kommun, Västergötland. Renovering av pirar och vågbrytare 1995. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2003:38 Kyrketorps kapell, Friabäck 1:4, Fredsbergs socken, Töreboda kommun, Västergötland. Kulturhistorisk dokumentation.
- 2003:39 Johannesberg. Kulturhistorisk utredning av f.d. anstalt för förståndshandikappade i Mariestad.